

Publikace vznikla a byla vydána pod odbornou
záštitou a koordinací:

Centra adiktologie, PK 1. LF UK v Praze a VFN v Praze

Díky finanční podpoře:

projektu Píprava a rozvoj denního magisterského studia oboru adiktologie
CZ.2.17/3.1.00/31430

Evropský sociální fond
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Tento projekt je financován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy.

Výukový text

Alkohol Regulace

Autor: Vendula Bláhová

Centrum adiktologie

Obsah

Regulace trhu s alkoholem v české republice a ve světě – historie a současnost	3
Přístupy k regulaci alkoholu v historii	4
Alkohol ve středověku – v rukou církve a panovníka	5
Alkohol na přahu 20. století – prohibice jako experiment	6
Alkohol v rukou státu – od monopolu ke spotřební dani	9
“Alkoholová politika” a její intervence	11
Závěr	25
Použitá literatura	27

Regulace trhu s alkoholem v České republice a ve světě – historie a současnost

Následující kapitola přináší pohled opatření regulujících trh s alkoholickými výrobky. Oddíl 1 přináší historický pohled na regulaci alkoholu a vývoj její konceptualizace s ohledem na dobový zájem regulátora. Oddíl 2 potom přináší současné poznatky o efektivnosti různých intervencí „alkoholové politiky“ na základě dostupných odborných zdrojů a ukazuje regulační opatření, která jsou považována za efektivní, v české republice a ve světovém kontextu. Uvedené intervence se zaměřují na poptávkovou i nabídkovou stranu trhu a na negativní důsledky z užívání alkoholu (externality). Na straně poptávky jsou tedy především zájmy uživatelů alkoholu a rizika s užíváním spojená, o kterých pojednávají další kapitoly této monografie.

Na straně nabídky je protihráčem silný alkoholový průmysl, reprezentovaný zájmy lokálních výrobců a finančním kapitálem nadnárodních producentů. Na evropském kontinentu je významná produkce vína, kterou ohrožuje vstup latinskoamerických, australských a dalších světových vín, a to natolik, že evropská produkce klesla v novém tisíciletí na čtvrtinu osmdesátých let, což je dáno především nárůstem výroby ve zbytku světa. Ve výrobě piva

ve Spojeném království se 7,5% světové produkce, naopak další evropské země včetně České republiky se drží mezi 1-4%. A pokud jde o pivo, produkují nadnárodní firmy, které dnes dominují celému alkoholovému průmyslu, v evropských zemích přetrvává celá řada malých pivovarů. Výroba destilátů je v Evropě charakterizována řadou různých lokálních varietami, které jednotlivé národy¹ považují za součást své tradiční kultury a s tímto argumentem se pro ně snaží vydobýt výhody a výjimky (P. Anderson & Baumberg, 2006).

Tímto hráčem v alkoholové politice je vedle nabídkové a poptávkové strany stát nebo jiná historicky významná regulační instituce. V klasické teorii ekonomické regulace tento stát jedná v zájmu občana, který je díky informační asymetrii na daném trhu ve znevýhodněné roli a centrální autorita se ho snaží ochránit. Ekonomická teorie ve veřejné volbě ale ukazuje, že byrokratické instituce v rámci regulačních opatření často jednájí buď v zájmu tržních hráčů nebo v zájmu vlastním (Stigler, 1971). Jak ukáže historie regulace trhu s alkoholem, argument ochrany veřejného zdraví u zrodu prvních intervencí alkoholové politiky nestál, tržní tlaky dodnes ovlivňují podobu alkoholové politiky, a vlastní zájem v podobě dosažení výnosu v mnohém charakterizuje roli státu v alkoholové politice historie i současnosti.

Přístupy k regulaci alkoholu v historii

Alkohol byl vyráběn a užíván přibližně od 4 nebo 5000 let p. n. l. (P. Anderson & Baumberg, 2006; Mueussdoerffer, 2009; Soleas, Diamandis, & Goldberg, 1997), a to v různých kulturách světa – proces fermentace z cukrů vzniká v libovolném klimatu a geografické poloze. Pro rozvoj produkce alkoholu byla ovšem důležitá potřeba skladovat zásoby, což nastávalo zejména v kulturách s úrodou jednou do roka, a tak se doménou alkoholických nápojů staly

¹ Ve světové produkci destilátů obsazují první místa Velká Británie, Francie a Německo.

kultury, které položily základ západoevropské společnosti, jako Mezopotámie, Egypt, starověké Řecko a Itálie.

Alkohol ve středověku – v rukou církve a panovníka

Alkohol začala využívat katolická církev pro své obřady a uctívání z vína svou obřadní látkou. Pití vína se následně rozšířilo jako křesťanský rituál při mši – což úzce odpovídalo povodní svatě říší římské. V Novém zákoně se objevují „pozitivní zmínky“ o víně, které shodou okolností vyráběla celá řada klášterů a opatství (P. Anderson & Baumberg, 2006). V souvislosti se skutečností, že kláštery často víno nebo pivo vyráběly, lze zmínky v Bibli s jistou nadsázkou považovat za triviální příklad reklamního působení producenta alkoholu.

Ve středověku plnil ovšem alkohol kromě náboženských a rekreačních účelů i důležitou roli desinfekce, a to v podmínkách nově vznikajícího světa, kde začala populace přесídlovat do měst. Obecně slabé pivo ve středověku suplovalo nejen vysoko kalorickou stravu, ale i desinfekci vody, a to jak díky relativně nízké koncentraci alkoholu, tak s ohledem na to, že obsahovalo převažující vodu (P. Anderson & Baumberg, 2006).

V podstatě každé světové náboženství v nějaké formě a době vyhláší abstinenci od alkoholu nebo jeho prohibici (Room, Babor, & Rehm, 2005). V křesťanství hrál alkohol symbolickou roli a ačkoli se kláštery se zpravidla v novověku jeho výrobu², opilství bylo považováno za hříšné. Tento dualismus byl historicky narušen pouze v obdobích alkoholové prohibice, které vyhlášovali už papežové a později také vlády některých států. Alkoholové prohibice však na rozdíl od té drogové, kterou známe ze současnosti, nikdy na žádném území netrvaly déle než několik měsíců nebo let.

² Tradici klášterních pivovarů zastavila v Evropě reforemace (R. Anderson, Brandwood, Brown, & Cornell, 2010).

Produkce vína i piva se kromě patronace klášterů ve středověku stávala také výsadním právem monarchie a později panovníků³. Tato koncentrace výroby a následné uvalování monopolů představovaly princip, který je pro regulaci alkoholu příznačný do dneška: výroba podléhá kontrole nebo regulaci ze strany centrální autority, což představuje daňový výnos. Ve středověku ovšem dosud neexistoval argument o snižování zneužívání. Podle Ungera (1994) „vlády zpravidla rády zvyšovaly produkci. Větší produkce znamenala větší výnos.“

Na úrovni monarchie představoval alkohol komoditu, jejíž kvalita byla považována za natolik zásadní, aby ji monarchie regulovala nebo převzala pod svou správou. Důvodem pro takovou regulaci byly různé. Mohla to být kvalita produktu a jeho reputace při vývozu, kterou zajišťovaly cechy nebo přímo panovníci, ochrana pro monarchii významného odvětví a také ochrana před požáry, které s ohledem na vybavení hrozily (Unger, 2004), ale především šlo o zdanění výroby, distribuce a prodeje piva. Alkohol byl významnou složkou příjmu místních i státních pokladen do doby zavedení daně z příjmu (P. Anderson & Baumberg, 2006).

Alkohol na prahu 20. století – prohibice jako experiment

Až do šestnáctého století byly alkoholické nápoje velmi slabé, což mimo jiné znemožňovalo jejich přepravu na dálku, protože se snáze kazily. V Evropě se především vyrábělo především pivo a medovina, teprve později se objevila produkce vína, kterou reprezentuje hlavně antika. Destiláty se začaly v Evropě objevovat poprvé ve 12. století, kdy mohly zpočátku uplatnění zejména v medicíně, od 16. století se začala rozšiřovat jejich běžná spotřeba a také vývoz do světa (Room, Jernigan, & Carlini Marlatt, 2002). Ten byl umožněn zvýšenou trvanlivostí koncentrovaných alkoholických nápojů. Na konci 19.

³ Strukturální změny ve společnosti vedly k tomu, že role státu a panovníka začala od 15. století stoupat, a s ní i ta, která reguluje aktivitu státu (R. Anderson et al., 2010).

století zašla Evropa vyvážet do rozvojového světa také technologie výroby piva (Room et al., 2002).

Od průmyslové revoluce, kdy se začaly destiláty vyrábět ve velkém, byl alkohol mnohem dostupnější, levnější a silnější než kdykoli v minulosti. Alkohol se v Evropě konzumoval po staletí, nicméně v 19. století se začaly ve veřejném životě objevovat prohibiční spolky a hnutí, a to zejména v USA, kde se zformovaly v politická uskupení, která utopisticky považovala zákaz výroby alkoholu za řešení všech společenských problémů (Levine & Reinerman, 1991). Ve stejné době se objevují první definice alkoholismu.

Jak již bylo uvedeno výše, centrální vlády do té doby plně využívaly možnosti plnit státní rozpočet poplatky z prodeje alkoholických nápojů, teprve prohibiční předpisy tuto možnost omezily. Liberální ekonomové s oblibou demonstrují například alkoholové prohibice v USA, která je v odborné literatuře nejdiskutovnějším obdobím prohibice alkoholu (1920–1933),⁴ tzv. „železný zákon prohibice“, podle kterého se zákazem látky roste na trhu její koncentrace, a tak se v době prohibice zvýšila spotřeba vína a lihovin na úkor piva (Cowan, 1986; Levine & Reinerman, 1991; Thornton, 1991b). Na rozšíření konzumace destilátů se nicméně podepsaly také strukturální změny ve společnosti v podobě urbanizace a industrializace, a právě zvýšená produkce a spotřeba destilátů vedly k prohibici. Z historických souvislostí, však může vyplývat i to, že prohibice byla především reakcí na narůstající koncentraci a ne její jedinou příčinou. Také odpor protialkoholních spolků byl nejdříve nasměrován proti destilátům, a teprve později se zaměřil na ostatní alkoholické nápoje (P. Anderson & Baumberg, 2006).

⁴ Na úrovni ústavního zákona byla v moderních společnostech prohibice zavedena pouze ve Finsku (Levine & Reinerman, 1991), a to v letech 1919 – 1932. Prohibice se v první polovině dvacátého století v nějaké formě objevily v Kanadě (1907 – 1948), Rusku (1914 – 1925), na Islandu (1915 – 1922) a v Norsku (1916 – 1927), v Maďarsku (1919).

Alkoholová prohibice s sebou nesla celou řadu negativních jevů, které se zrcadlí také v současné prohibici drogové. Každá autor považuje prohibici za absolutní selhání (Levine & Reinerman, 1991; J. A. Miron, 1999; J. A. Miron & Zwiebel, 1991; Thornton, 1991a), kteří poukazují na skutečnost, že prohibice nebo částečná prohibice nepřinesla očekávané úspěchy (Hall, 2010; Warburton, 1932). V rámci americké alkoholové prohibice nebylo trestné užívání a držení alkoholu podobně jako dnes užívání a držení nelegálních drog ve většině vyspělých zemí světa; za trestný čin byla považována výroba a prodej. V období prohibice vznikl černý trh, který byl v té době v rukou organizovaného zločinu, a významně vzrostla kriminalita a korupce (Thornton, 1991a), ovšem dostupná data poukazují zejména na trendy ve velkých městech a celonárodní statistiky nejsou dostupné (Hall, 2010). Na rozdíl od drogové prohibice ovšem výrazně nestouply ceny alkoholu, z částečně možná proto, že se do účinnosti zákona mohli lidé možnost předejít (Hall, 2010; J. A. Miron, 1999).

Pokud jde o spotřebu alkoholu, ta v prvních letech prohibice významně poklesla, a to přibližně na 30 % předchozích hodnot, ale od roku 1922 opět stoupala a na jejím závěru už dosahovala úroveň srovnatelné s těmi před prohibicí; výdaje na alkohol ale před zavedením prohibice klesaly a za jejího působení přesto stabilní ceny vzrostly (J. A. Miron & Zwiebel, 1991; Thornton, 1991a). Uvedené údaje o spotřebě jsou odhadovány spíše nepřesně, a to především z údajů o rizikosti vzorců konzumace v podobě výskytu cirhózy jater⁵. Úmrtí spojená s alkoholem⁶ se snižovala v průběhu 1. světové války v USA i v Evropských zemích, v USA se nicméně po zavedení prohibice objevil nárůst, zatímco v ostatních evropských zemích

⁵ K dalším indikátorům, které výzkumné studie využívají k odhadům spotřeby, o které v daném období neexistují spolehlivá data, patří kriminální statistiky a ukazatele z oblasti duševního zdraví (J. A. Miron & Zwiebel, 1991).

⁶ Úmrtí za pitomnosti alkoholu, na cirhózu jater a v důsledku požití po domácku vyráběných destilátů.

pokračoval trend poklesu (Thornton, 1991a); stejný pokles zaznamenala například Velká Británie, která se vydala ve stejné době cestou regulace, a pokles užívání alkoholu, který začal v USA už v 19. století, pokračoval také po skončení prohibice až do 60. let 20. století (Levine & Reinarman, 1991). Zůstává tedy otázkou, zda byl určitý pokles užívání alkoholu přímým důsledkem prohibice, a dále potom zda nebylo možné dosáhnout stejného nebo lepšího výsledku regulací, která by neměla tolik negativních důsledků. Prohibici lze totiž spíše než za extrémní formu regulace považovat za opatření, která centrální autoritu možnosti využití regulačních nástrojů zcela zbavuje.

Socio demografické ukazatele z prohibičního období je tedy vhodné interpretovat s ohledem na společenské změny v důsledku válečných stavů (pokles užívání alkoholu) a také v důsledku velké hospodářské krize, která souvisela s alkoholovou prohibicí ukončila. Její odpůrci argumentovali tím, že její zrušení vrátí ekonomice pracovní místa, zvýší daňový výnos a odstraní kriminální prostředí s prohibicí spojené (Levine & Reinarman, 1991).

Alkohol v rukou státu – od monopolu ke spotřební dani

V Evropě ve stejné době jako v USA prohibice, tedy po 1. světové válce, vznikaly státní monopoly alkoholu, které přecházely dnešnímu konceptu spotřební daně. Monopol se však neomezoval jen na daňový výnos – všechny zisky z obchodu s alkoholem byly přínosem do státní pokladny, a současně panoval zákaz jiné výroby alkoholu nebo jeho neautorizovaného prodeje. Tento model byl na úrovni států poprvé zaveden již ve starověké době (Mueussdoerffer, 2009), v novověké společnosti byl ale implementován až v polovině 19. století ve Švédsku. Po 1. světové válce ho v rámci transformace z poválečných ekonomik následovaly další země, mezi nimi i prvorepublikové Československo (Běláková,

2006)⁷. V nich kterých amerických státech se stal státní monopol optimální úpravou trhu s alkoholem po období prohibice 1919 – 1932, kde dobové d vodové zprávy konstatovaly, že „*monopol sníží konkurenční zisky, pobídku k podpoře poptávky a touhu ke zvyšování prodeje; poskytne moc a pobídku zbavit se černých výrobců alkoholu; zruší salóny a usnadní kontrolu a její vymáhání; umožní omezit reklamu na lihoviny na výchovu ke střízlivosti; vyřeší problém zdanění a stanovení cen*“ (Room, 1987). Státní monopol se mohl týkat celé šíře alkoholických nápojů, nejast ji se ale zaměřoval na lih.

Zatímco státní autority byly ryze ziskové a představovaly výnos pro místní nebo státní pokladnu nebo pro klášterní správu, abstinence a prohibice orientované tendence přinesly ve 20. století pravý opak tohoto postupu. Místní a státní prohibice nejen negenerovaly zisk do státní pokladny, ale představovaly spíše zátěž pro veřejné rozpočty a veřejné zdraví. Zároveň přivedly centrální vlády k deklarování zodpovědnosti za problémy spojené s užíváním alkoholu. Následujícím krokem bylo zavedení státních monopolů jako představných spotřebních daní, která podlézují alkoholické výrobky jako zboží s nízkou cenovou elasticitou zvláštní daňové sazby. V současné době se namísto abstinence hovoří o diskursu „veřejného zdraví“, který se zaměřuje na minimalizaci škod způsobených užíváním alkoholu (P. Anderson & Baumberg, 2006).

Od 70. let 20. století státní systém výroby a distribuce alkoholu privatizovala, státní formou nové úpravy je dnes licencování – k tomu, aby mohl daný podnik prodávat určitý typ alkoholického nápoje, musí splnit určitá kritéria a zaplatit licenční poplatky. Licencování má různé cíle, které se na úrovni lokální alkoholové politiky mohou orientovat spíše na veřejný pořádek, otázka veřejného zdraví a případných nákladů s tím spojených nemusí

⁷ Státní monopoly byly přechodem z centrálně plánované válečné ekonomiky zavedeny také na další produkty, jako jsou obilniny, tabákové výrobky, loterie nebo tabák.

z hlediska nákladové příslušnosti spadat pod příslušnost dané rozhodovací autority, pokud jsou licence udlovány místní samosprávou. Jednou z výhod licencí je možnost jejich odejmutí, pakliže daný subjekt nerespektuje regulaci opatření směřující k omezení dostupnosti.

“Alkoholová politika“ a její intervence

Zájem státu v souvislosti s alkoholem lze rozdělit do čtyř kategorií (i) fiskální v podobě danového výnosu, (ii) ekonomické v podobě obchodu a zaměstnanosti, (iii) bezpečnostní v oblasti veřejného pořádku a (iv) zdravotní, které jsou spolu sázeány v rozporu a jsou zpravidla reprezentovány různými exekutivními institucemi na úrovni centrální vlády, přičemž resorty financí a obchodu mají zpravidla významnější postavení než resort zdravotnictví nebo bezpečnosti (Room, 1999). Z historického exkursu v předchozí kapitole vyplývá, že dualita mezi ekonomickými a veřejnými zájmy se objevovala například v historii, přičemž teprve 20. století objevilo argument, že vysokým daním je omezována spotřeba. V oblasti veřejné politiky jsou rozhodování centrální autority také zpravidla ovlivňována zájmovými skupinami, které se snaží ovlivnit výsledná opatření ve svůj prospěch, například odvrátit regulace, jejichž dopady by ohrožovaly jejich obchodní zájmy (Krueger, 1974; Rowley, Tollison, & Tullock).

Efektivní opatření podle WHO

Zaměřme se nyní na efektivní opatření snižující dopady na veřejné zdraví a pořádek, tedy politické kroky, které mohou snižovat spotřebu alkoholu nebo způsobené škody. Považují se za účinné regulace ceny v podobě daní a omezení dostupnosti ve formě omezení počtu a typu prodejen, jejich otevírací doby, marketingu a propagace, omezení dostupnosti v kempu, a dále potom stanovení limitu hladiny alkoholu v krvi u lidí a jeho náhodné testování (Single, 1984). V roce 2003 vydala světová zdravotnická organizace knihu *„Alcohol, No ordinary commodity“* (WHO, 2003), ve které patnáct výzkumníků z angloamerických a severovýchodních zemí srovnalo více jak

500 studií o alkoholové politice. Posuzovali, nakolik jsou jednotlivé strategie účinné, prověřené a nákladné. Na základě jejich zjištění lze pro snížení spotřeby alkoholu v populaci doporučit především zdanění, omezení dostupnosti v podobě nových limitů pro prodej alkoholu, testování na alkohol za volantem a některé léčebné intervence.

[= „1E1g#](#)

Pokud jde o zdanění, jeho efektivita vychází z předpokladu, že spotřeba alkoholu v obecné populaci i u závislých jedinců zareaguje na cenu, tedy že je poptávka po alkoholu cenově elastická.⁸ V kontextu ekonomické teorie je poptávka považována za cenově elastickou, pokud při zvýšení ceny o jedno procento klesne spotřebované množství o více než jedno procento. Důsledkem cenové elasticity poptávky po alkoholu by potom bylo, že pokud se míra zdanění zvýší, klesne výběr daní v jeho absolutní výši. Cenová elasticita se podle meta-analýz dostupných studií liší pro pivo, víno a destiláty, cenová elasticita je vždy nejnižší u piva, na druhém místě je víno nebo destiláty (Fogarty, 2004; Leung & Phelps, 1993; Wagenaar, Salois, & Komro, 2009); (Gallet, 2007). Znamená to, že zvýšení ceny piva odradí méně uživatelů než zvýšení ceny vína a destilátů; například zvýšení ceny piva o jedno procento povede ke snížení jeho spotřeby o přibližně jedno procento (Wagenaar et al., 2009). Pokud hodnota cenové elasticity nepřekročí absolutní hodnotu jedna, znamená to zároveň, že s každým zvýšením daní se zvýší i výběr do státní pokladny.

⁸ Poptávka po návykových látkách byla v ekonomické teorii považována za cenově neelastickou, změnu v konceptualizaci přinesla tzv. racionální teorie závislosti (G. S. Becker & Murphy, 1988) a její empirická ověření, viz. dále v textu.

§ 11.1.1. Alkohol za volantem

Alkohol za volantem je považován za jednu z nejvýraznějších nežádoucích externalit spojených s jeho užíváním, a to z toho důvodu, že se o tyto dopravní nehody nemají možnost srážet s opilým řidičem žádným způsobem vyvarovat, na rozdíl od škod spojených s vlastním užíváním alkoholu, navíc pohyb ve vozidle významně zvyšuje nebezpečnost jízdy jak pro další řidiče, tak pro náhodné chodce. Alkohol za volantem je významný problém zejména v USA a dalších zemích „nového světa“, jako je Austrálie nebo Kanada, kde neexistuje dostatečná infrastruktura na celkem rozsáhlé vzdálenosti, a navíc ani právní možnost náhodné kontroly vozidla bez zjevného důvodu, a to vše v podmínkách kde je alkohol kulturně uznávanou drogou.

Z hlediska zamezení škod způsobených řízením pod vlivem alkoholu je efektivní intervencí kombinace stanovení povoleného limitu alkoholu v krvi, kde riziko dopravních nehod na základě metaanalýzy dostupných studií významně stoupá mezi hodnotami 0,05 ‰ a 0,08 ‰ (Fell & Voas, 2009), a dále potom náhodné testování alkoholu za volantem (P. Anderson & Baumberg, 2006; Goss et al., 2006). Pokud jde o testování alkoholu za volantem, jedná se o oblast, na kterou lze bez významných metodologických problémů aplikovat tzv. ekonomickou teorii racionálního zločince (G. Becker, 1968), podle které se jedinec rozhoduje o porušení zákona na základě přepočítané pravděpodobnosti dopadení a výše trestu. Empirické studie nicméně ukazují, že dležitější než výše trestu nebo obecně významnější přepočítaná objektivní pravděpodobnost dopadení hraje významnější roli přepočítání o této pravděpodobnosti, tedy například přepočítání avizovaný zásah dopravní policie (Bertelli & Richardson, 2008).

3.3.3.1. Prevence a vzdělávání se neumisťují v celkovém srovnání WHO moc vysoko (WHO, 2003), protože jejich účinky nejsou vždy prokazatelné, zatímco jejich cena je v porovnání s ostatními intervencemi vysoká.

Prevence a vzdělávání se neumisťují v celkovém srovnání WHO moc vysoko (WHO, 2003), protože jejich účinky nejsou vždy prokazatelné, zatímco jejich cena je v porovnání s ostatními intervencemi vysoká.

Ekonomickým vysvětlením relativně nízké účinnosti preventivních opatření je například, že mladí lidé mají silné tendence diskontovat budoucí hodnoty, a z tohoto důvodu jsou málo ovlivněni argumenty ochrany zdraví, ale i budoucích problémů (G. S. Becker, Grossman, & Murphy, 1991). Důraz na prevenci spíše než na zdanění a omezení dostupnosti se objevuje především v materiálech, které byly přímo či nepřímo vystaveny vlivu lobbystických skupin v podobě producentů alkoholu (Sounders & Cottler, 2009).

Pokud jde o reklamu a její omezení, zatímco v západním světě alkoholový průmysl argumentuje, že u spotřebitelů vytváří pouze preference pro svou značku,⁹ v rozvojovém světě, kde jsou regulace s ohledem na jeho reklamní praktiky minimální, lze spojovat významné nárůsty v užívání dosud nerozšířeného alkoholu s marketingem nadnárodních společností (Single, 1984). Marketing alkoholového průmyslu je tak poměrně efektivní, ovšem jeho regulace naráží na některé institucionální bariéry.

V červnu 2001 tak například Evropská rada přijala doporučení "*alkohol a mladí lidé*" a požádala Evropskou komisi, aby vytvořila návrhy na strategii snížení škod spojených s užíváním alkoholu, pro kterou byly v listopadu 2006 Evropskou radou přijaty konečné závěry (Romanus, 2006). Alkoholový průmysl v této souvislosti rozpoutal lobbystickou kampaň. Z návrhu po zásahu zástupců alkoholového průmyslu zmizelo omezení reklamy ve všech médiích, kterým jsou vystaveni mladí lidé, a také omezení produktů, které jsou určeny mladým lidem, jako jsou *alcopops* nebo alkoholové zmrzliny. Zdanění bylo reformulováno jako „něco, o co se některé státy pokoušejí“. Došlo k terminologickému posunu od „*negativního vlivu na ekonomiku*“ k „*negativnímu vlivu na pracoviště*“. V návrhu jsou vyzdvihovány vzdělávací a preventivní snahy, a kolik již zmíněný materiál WHO je považuje za nejméně efektivní. Další opatření, které

⁹ Obecně nelze substituci mezi různými druhy alkoholu považovat za žádoucí – celkové škody spojené s užíváním alkoholu jsou z velké části závislé na typu užívané látky.

nebylo ze strany WHO označeno jako efektivní, je regulace alkoholové reklamy. V celé textu došlo ke zjemnění výrazu. Naopak přibyla zmínka o „nezpochybnitelném“ pozitivním dopadu konzumace alkoholu na kardiovaskulární systém (Romanus, 2006). Dalším příkladem úspěšného alkoholového lobby je Velká Británie, která má v porovnání s ostatními zeměmi celkem vysokou povolenou hladinu alkoholu v krvi při řízení dosahující 0,8 promile. Poté, co selhaly snahy o snížení limitu, vyšlo najevo, že se ministr dopravy opakovaně setkal se zástupci alkoholového průmyslu (Room, 2006).

Při analýze zájmu alkoholového průmyslu je dobré uvědomit si, že i jednotlivci i firmy mohou mít různé cíle, což je patrné třeba v tom, že velké firmy mohou mít zájem na tom omezit činnost malých a naopak, což ilustruje zájem malých podniků a producentů na omezení reklamy nadnárodních značek, která dalece přehledně využívá jejich vlastní možnosti investovat do reklamy (Ulstein, 2006).

Regulace ceny a spotřební daň - ČR ve světovém kontextu

Alkohol podléhá také dani z prodané hodnoty podle aktuálního znění zákona č. 235/2004 Sb., o dani z prodané hodnoty, zdanění piva, vína a lihu je dále stanoveno zákonem č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních. Předmětem zdanění podle Hlavy III tohoto zákona (dani z lihu) jsou libovolné výrobky, které obsahují více než 1,2 % ethanolu. Sazba daně za hektolitr ethanolu se pohybuje od 14 300 Kč za nepřímé pálení po 28 500 Kč za lihu v dalších kategoriích (stav ke květnu 2010). Od daně je osvobozen například lihu používaný pro aromatizaci nebo denaturovaný lihu (§ 71).

Pokud jde o daň z piva, z té je osvobozen každý, kdo vyrobí množství nepřesahující 200 litrů za rok, což odpovídá domácí výrobě piva.¹⁰ Koncentrace alkoholu v pivu, podle které je kalkulována daň, se vypočítává z extraktu z vodní mladiny před zakvašením. Zákon a spotřebních daní dále vymezuje tzv. malé nezávislé pivovary (§ 82), které jsou charakterizovány produkcí do 200 000 litrů ročně a nejsou zároveň více než 50 % spoluvlastníky jiného pivovaru. Zatímco základní sazba je 32 korun za procento piva v hektolitru extraktu z vodní mladiny (tzv. stupně Plato), u pivovaru s produkcí do 10 000 hl ročně je to jen 16 Kč a dále je sazba daní odstupňována podle jeho velikosti. Malé pivovary, které představují kulturní residuum již od období středověku jsou tak daňově zvýhodněny a jsou chráněny jejich zájmy.

Pokud jde o produkci vína, od spotřební daně je osvobozen výrobce tzv. tichého vína (víno, které není sycené oxidem uhličitým), pokud vyrobí maximálně 2000 litrů a zároveň ho nevyveze do jiného členského státu EU za účelem podnikání. Šumivá vína jsou zdaněna sazbou 2340 korun za hektolitr vína. U vína je tak chráněn evropský trh, daňová výjimka umožňuje expanzi za zvýhodněných podmínek na trhy mimo území Evropské unie.

Tabulka 2 přináší přehled daňového zatížení jednotlivých alkoholických nápojů přímo u spotřebitele na typickou sklenici nápoje zakoupenou u koncového prodejce nebo v baru v České republice. Při nákupu koncového nápoje v baru nebo restauraci je spotřební daň relativně nejméně zatížen nákup vína s nulovou sazbou spotřební daně, od jeho spotřebitelů tedy „alkoholová politika“ odrazuje nejméně. Pokud jde o pivo, tam je podíl spotřební daně na koncové

¹⁰ Domácí výroba piva není v podmínkách Rb zná, což může být důsledkem historicky rozvinuté sítě drobných pivovarů, na rozdíl třeba od USA, což může být také jeden z důsledků alkoholové prohibice ve 30. letech 20. století.

cen nápoje relativně nízký, a to mezi 5 % a 9 % v obchodě a mezi 3 % a 7 % v restauračním zařízení, podle velikosti výrobního pivovaru. Pokud jde o lihoviny, z konečné ceny nápoje představuje spotřební daň přibližně 38 % při nákupu v obchodě a 7 % při konzumaci v baru, „alkoholová politika“ České republiky ho tedy zřejmě relativně nejvíce.

Tabulka 2: Spot ební da z alkoholických nápoj v české republice a její poměr k ceně alkoholického nápoje pro koncového zákazníka.

	Sazba podle zákona o spot ební dani	Spot ební da na litr nápoje	% spot ební dan z jedné sklenice nápoje zakoupené v obchod	% spot ební dan z jedné sklenice nápoje zakoupené v baru
Lih	28500 K / hl (14 600 K / hl u p stitelského pálení)	57 K za litr 20 % destilátu	38 % p i cen 120 K za láhev destilátu	7, 13 % p i cen 40 K za 5cl
Pivo	16 – 32 K / hl za každé procento extraktu mladiny (stupe)	1,92 až 3,84 K / litr piva 12	4,8 – 9,6 % (p i cen 20 K / 0,5 l)	3,2 – 6,4 % (p i cen 30 K / 0,5 l)
Vino	2340 K / hl šumivého vína 0 K / hl tzv. „tichého“ vína	23,40 K / l šumivého 0 K / l vína	18,8 % (p i cen 125 K / l) 0 % u „tichého“ vína	9,4 % (p i cen 250 K / l) 0 % u „tichého“ vína

ZDROJ: Zákon . 353/2003 Sb., o spot ebních daních.

Pokud jde o mezinárodní srovnání, víno je od spot ební dan zcela osvobozeno v Rakousku, české republice, N mecku, ecku,

Maarsku, Itálii, Lucembursku, Portugalsku, Slovensku, Španělsku a Švýcarsku, jedná se o specificky evropské opatření, zejména motivované ochranou domácího trhu s ohledem na rostoucí konkurenci v produkci vína na zahraničních trzích nebo tradiční roli vína v keltické kultuře. S výjimkou Japonska a USA ale víno podléhá alespoň standardní dani z prodané hodnoty (OECD, 2008). Spotřební daně na pivo, které jsou dle WHO kalkulovány na základě prodejních cen v obchodě, se u většiny zemí světa pohybují mezi 10 a 29 % z prodejní ceny piva, 0 a 60 % u vína, a většina zemí má lihoviny zatížené daní vyšší než 30 %; zdanění piva a vína je v Evropě v průměru nižší než ve zbytku světa, což oproti kulturu i snahu o ochranu evropského trhu, zdanění destilátů naopak vyšší (WHO, 2004). V tomto kontextu se zdanění uvedené v Tabulce 2 pohybuje v relativně nízkých hladinách pokud jde o pivo, v případě vína se jedná o srovnatelnou úroveň v evropském kontextu (průměr v Evropě je 13,5%) a v případě lihovin je Česká republika na průměru Evropy (40 %) podle WHO. Z hlediska celkového výběru spotřební daně jsou v České republice nejméně daňově zatíženy ty alkoholické nápoje, jejichž cenová elasticita poptávky je nejnižší (viz.

Tabulka 1), v případě zvýšení daní na evropskou úroveň lze předpokládat relativně malý vliv na spotřebu alkoholu.

Nebývá pravidlem, aby byl výběr spotřební daní úzce vázán například na pokrytí výdajů spojených s negativními důsledky užívání alkoholu v oblasti zdravotnictví nebo vymáhání práva. V České republice neexistuje rozpočtové určení pro žádnou z danových položek, a tedy ani pro spotřební daně. V roce 2009 se na spotřební daně v pivu, víně a lihovinách vybralo celkem 10,7 miliard Kč (Celní správa ČR, 2010)¹¹. Celkový daňový výnos byl za rok 2009 271,6 miliard Kč (MF ČR, 2010), spotřební daně na alkohol tak představovala necelá 4 % celkového daňového výnosu a méně než 0,3% HDP. S ohledem na to, že společenské náklady užívání alkoholu ve společnosti¹² dosahují podle zahraničních studií hodnoty od 0,46% HDP (Jarl et al., 2007) po 1,97 % HDP (Rehm et al., 2006), můžeme konstatovat, že výběr spotřební daně by své vyšší tyto škody plně nepokrýval.

Opatření omezení dostupnosti - ČR ve světovém kontextu

Opatření regulující dostupnost alkoholu se zpravidla týkají omezení pro to, kde, kdy a komu lze alkohol zakoupit a jsou považována za efektivní s ohledem na snížení užívání alkoholu a případně i aditivních škod (P. Anderson & Baumberg, 2006; WHO, 2004).

2.2.1. Omezení věku

Věk pro nákup alkoholu v případě konzumace alkoholu v baru a restauraci se ve všech státech světa pohybuje mezi 15 a 21 lety, zatímco hranice 15 let je zavedena pouze v Dánsku, a v Slovinsku a hranice 21 let potom v USA, Egyptě, Indonésii a Malajsii.

¹¹ Z toho 325,7 mil Kč za víno, 3,4 mld Kč za pivo a 6,9 mld Kč za lihoviny.

¹² Společenské náklady užívání návykových látek jsou odhadovány na základě mezinárodně standardizované metodiky WHO (Single et al., 2003) a zahrnují jak tzv. přímé náklady na léčbu závislosti a zdravotních důsledků užívání drog a nepřímé náklady na vymáhání práva v souvislosti s návykovými látkami, tak tzv. náklady nepřímé, které vyplývají z úslou produktivity v důsledku morbidit a mortality z užívání nelegálních drog.

Nadpolovina všech zemí světa (64 %) udává jako legální věk pro nákup a konzumaci alkoholického nápoje 17 nebo 18 let věku. Jen minimum zemí rozlišuje mezi jednotlivými typy alkoholických nápojů, jedná se o Rakousko, Německo, Nizozemí a Švýcarsko, kde je limitem pro víno a pivo 16 let a pro destiláty 18 let, ve Finsku a Norsku je to 18 resp. 20 let (WHO, 2004). Uvedené země s tradicí „pivní“ kulturou tak povolují pití tradičních nápojů v porovnání s destiláty a vyjadřují tak kulturní tradici i zájmy místních producentů.

Zákonný věk pro konzumaci alkoholu je v České republice 18 let, a to dle § 12 zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami způsobenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami. Prodejci, který tento zákaz poruší, hrozí pokuta až 50 000 Kč, jedná-li se o fyzickou osobu a 500 000 Kč, jedná-li se o osobu právnickou, a v obou případech lze uložit zákaz činnosti po dobu až dvou let. Podle trestního zákona č. 140/1961 Sb. bylo podání alkoholu osob mladší 18ti let v soustavné podobě nebo ve větší míře postihováno trestem odnětí svobody až do jednoho roku. Podle trestního zákona č. 40/2009, který je v účinnosti od 1. ledna 2010, je takto postižitelný pouze ten, který ve větší míře nebo opakovaně prodá, podá nebo poskytne alkohol dítěti (§ 204), v novém trestním zákoně tedy došlo ke zmírnění regulace.

[/E~1"16-1q#](#)

Podle dat Světové zdravotnické organizace je problematika regulace prodeje alkoholických nápojů upravena na principu udělování licencí v téměř všech částech států světa, v Evropě například Dánsko, Francie, Maarsko, Itálie, Polsko nebo Velká Británie, dále potom USA, Austrálie nebo Nový Zéland a celé řada rozvojových zemí (WHO, 2004). Licence jsou obvykle pro poskytovatele cenovně, což představuje výnos do státního rozpočtu, a jednak zavazují prodejce k dodržování předem stanovených omezení prodeje – při jejich porušení je licence odebrána. Tento systém je zpravidla

využíván k ochraně veřejného pořádku na místní úrovni. Podmínkou pro udělení licence může být například trestní bezúhonnost majitele. V tomto smyslu patří Česká republika k zemím s málo regulovaným koncovým prodejem, prodej alkoholu nevyžaduje zvláštní povolení a je umožněn ve specializovaných prodejnách a odděleních prodejen, stejně jako v restauracích a kavárnách a pivech i slavnostech.

Vedle systému licencí přetrvává v 15 % států svobodný systém státního monopolu, který argumentuje snížením konkurenčního prostředí na trhu a následným udržení vysokých cen, omezením míst a časů prodeje (WHO, 2004). Udržení vysokých cen monopolem je od dvacátého století vnímáno jako opatření směřující k podpoře veřejného zdraví, a to v souvislosti s konceptem cenové elasticity poptávky po alkoholu. Státní monopol alkoholu existuje v severovýchodních zemích s výjimkou Dánska (Örnberg & Ólafsdóttir, 2008)¹³, v Kanadě a v těch státech USA, kde i přes vysoké ceny vedou k významnému rozmachu černého trhu s alkoholem. Mladí lidé tak jezdí nakupovat alkohol do sousedních zemí, ve kterých jsou jeho ceny výrazně nižší a alkohol se pašuje a vyrábí po domácku (Ekstrom & Hansson, 2011; Österberg & Nordlund, 2002)

§ 274a zákona č. 40/2009 Sb.

V České republice existuje tzv. nulová tolerance alkoholu za volantem, jedná se vždy o přestupek. Pokud je řidiči naměřena hladina alkoholu vyšší než 0,1 ‰, dopouští se trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky (§ 274, zákon č. 40/2009 Sb.) v trestní sazbě jeden rok až tři léta, stejně jako pokud způsobí pod vlivem libovolného množství alkoholu havárii. Do stanoveného množství alkoholu v krvi řidiče se jedná o přestupek s pokutou 10 000 až 25 000 Kč ve správním řízení, řidič má povinnost podrobit se zkoušce na alkohol.

¹³ Jedná se o monopol na prodej koncovému zákazníkovi, monopol na výrobu, velkoprodej, export a import byl zrušen pod tlakem opatření Evropské Unie.

Závěr

Regulace trhu s alkoholem v historii měla řadu podob od náboženských zákazů a prohibičních přístupů, přes regulaci trhu v podobě monopolů směřující na výrobu piva a dalších nápojů, až po zdanění a omezení dostupnosti pro spotřebitele. Snahy o omezení spotřeby v zájmu veřejného zdraví a pořádku se v novodobé společnosti setkaly s možností využít výnos ze spotřeby alkoholu pro naplnění místního nebo státního rozpočtu.

Zvýšení sazby daně na alkoholické výrobky, ve většině zemí označované jako daně spotřební, totiž odradí od jeho spotřeby relativně méně jedinců než je tomu u zdanění běžného zboží. Celkové daňové výnosy tak s každým zvýšením daně z alkoholu (popřípadě tabáku) vzrostou. Ekonomická teorie tuto skutečnost později formalizovala jako tzv. nízkou cenovou elasticitu poptávky po alkoholu (Fogarty, 2007; Gallet, 2007; Chaloupka, Grossman, & Saffer, 2007). Zdanění respektive růst cen alkoholu přesto patří k dostupným způsobům omezení spotřeby křem nejefektivnějším (WHO, 2003). K dalším intervencím, které spotřebu alkoholu efektivně snižují, potom patří omezení v podobě věkových limitů pro prodej alkoholu, testování na alkohol za volantem a jiné, které lépe ebné intervence (P. Anderson & Baumberg, 2006).

Česká republika má v kontextu ostatních zemí svěřta relativně nízké zdanění alkoholických nápojů. Pokud jde o věkovou hranici pro konzumaci alkoholu, platných 18 let je nejvyšším omezením ve

všech státech sv ta. Z hlediska alkoholu za volantem využívá eská republika v evropském i sv tovém m ítku relativn p ísných opat ení v podob nulové tolerance a astých náhodných test na p ítomnost alkoholu. Regulace reklamy na alkoholické výrobky je v porovnání s výrobky tabákovými minimální, podobn jako ve zbytku sv ta je jen minimáln omezována tišt ná reklama. K necelé t etin zemí sv ta, které televizní reklamu zakazují, eská republika nepat í.

Práce uvádí v souvislosti s regulací trhu s alkoholem termín „alkoholová politika“ v uvozovkách. Kdo by však cht l mix uvedených intervencí nazývat alkoholovou politikou, zjistí, že dokument tohoto názvu v zásad neexistuje. Dokumentuje to historickou nejednotnost cíl a tedy výše uvedené dilema vlád, zda spot ebu alkoholu snižovat nebo ji využívat k rozpo tovým ú el m.

Použitá Literatura

Anderson, P., & Baumberg, B. (2006). *Alcohol in Europe*: European Commission.

Anderson, R., Brandwood, G., Brown, M. M., & Cornell, M. (2010). *Brewery history*: The Brewery History Society.

Becker, G. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *The Journal of Political Economy*, Vol. 76(No. 2).

Becker, G. S., Grossman, M., & Murphy, K. M. (1991). Rational Addiction and the Effect of Price on Consumption. *The American Economic Review*, 81(2), 237-241.

Becker, G. S., & Murphy, K. M. (1988). A Theory of Rational Addiction. *The Journal of Political Economy*, 96(4), 675-700.

Bláková, V. (2006). Od státního monopolu ke spotřební dani z alkoholu. *Adiktologie*, 6(2).

Bertelli, A. M., & Richardson, L. E. (2008). The Behavioral Impact of Drinking and Driving Laws. *Policy Studies Journal*, 36(4), 545-569.

Celní správa ČR. (2010). *Informace o činnosti celní správy České republiky za rok 2009*. Praha.

Cowan, R. (1986). How the Narcs Created Crack. *National Review*, 30-31.

Ekstrom, K. M., & Hansson, L. (2011). Systembolaget Alcohol Monopoly and Public Health in Sweden. In H. Chang, P. Kotler & N. R. Lee (Eds.), *Social Marketing of Public Health: Global Trends and Success Stories*: Jones & Bartlett Learning.

Fell, J. C., & Voas, R. B. (2009). *Reducing illegal blood alcohol limits for driving: effects on traffic safety*. Basel: Birkhäuser Basel.

Fogarty, J. (2004). *Alcohol Own-Price Elasticity of Alcohol: A Meta-Analysis*. Crawley, WA 6009: University of Western Australia.

Fogarty, J. (2007). Nature of the Demand for Alcohol: Understanding Elasticity. *British Food Journal*, 4(108), 16.

Gallet, C. A. (2007). The Demand for Alcohol: a Meta Analysis of Elasticities. *Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 61(2), 121-135.

Goss, C., Bramer, L., Gliner, J., Porter, T., Roberts, I., & DiGiuseppi, C. (2006). *Increased police patrols for preventing alcohol-impaired driving*: The Cochrane Collaboration.

Hall, W. (2010). What are the policy lessons of National Alcohol Prohibition in the United States, 1920-1933? *Addiction, Addiction History*.

Hingson, R. W. (2009). The Legal Drinking Age and Underage Drinking in the United States. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 163(7), 598-600.

Chaloupka, F., Grossman, M., & Saffer, H. (2007). The Effects of Price on Alcohol Consumption and Alcohol Related Problems. *Alcohol Research and Health*, 26(1), 13.

Jarl, J., Johansson, C. P., Ericsson, A., Ericsson, M. C., Gerdtham, U. G., Hemstrom, J., et al. (2007). The societal cost of alcohol consumption: an estimation of the economic and human cost

including health effects in Sweden. *European Journal of Health Economics*, February 2007.

Kaestner, R., & Yarnoff, B. (2009). *Long Term Effects of Minimum Legal Drinking Age Laws on Adult Alcohol Use and Driving Fatalities*

Krueger, A. O. (1974). The political economy of the rent seeking society. *The American Economic Review*, 64(3), 291-303.

Leung, S., & Phelps, C. (1993). *My kingdom for a drink...?: a review of estimates of the price elasticity of alcoholic beverages*. Washington D.C.: US Government Printing Office.

Levine, H. G., & Reinarman, C. (1991). From Prohibition to Regulation: Lessons from Alcohol Policy for Drug Policy. *The Milbank Memorial Fund Quarterly: Confronting Drug Policy*, 69(3).

MF R. (2010). *Informace o činnosti daňové správy v roce 2009*. Praha.

Miron, J., & Tetelbaum, E. (2008). Does the minimum legal drinking age save lives? *Economic Inquiry*, 47(2), 317-336.

Miron, J. A. (1999). *The Effect of Alcohol Prohibition on Alcohol Consumption*. Unpublished manuscript, Cambridge, MA.

Miron, J. A., & Zwiebel, J. (1991). Alcohol Consumption During Prohibition. *The American Economic Review*, 81(2), 242-247.

Mueussdoerffer, F. G. (2009). A Comprehensive History of Beer Brewing. In H. M. Ebling (Ed.), *Handbook of Brewing: Processes, Technology, Markets*. Weinheim: WILEY VCH Verlag GmbH & Co.

OECD. (2008). *Consumption Tax Trends; VAT/GST and Excise Rates, Trends and Administration Issues, 2008 Edition*.

Örnberg, J. C., & Ólafsdóttir, H. (2008). How to sell alcohol? Nordic alcohol monopolies in a changing epoch. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 25(2).

Österberg, E., & Nordlund, S. (2002). Unrecorded alcohol consumption: its economics and its effects on alcohol control in the Nordic countries *Addiction*, 95(12), 551–564.

Plant, E. J., & Plant, M. (2005). A “leap in the dark?” Lessons for the United Kingdom from past extensions of bar opening hours. *International Journal of Drug Policy*, 16, 363–368.

Rehm, J., Baliunas, D., Brochu, S., Fischer, B., Gnam, W., Patra, J., et al. (2006). *The Costs of Substance Abuse in Canada 2002*.

Romanus, G. (2006). EU strategy on alcohol lobbied by the alcohol industry. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 23.

Room, R. (1987). Alcohol Monopolies in the U.S.: Challenges and Opportunities. *Journal of Public Health Policy*, 8(4), 509–530.

Room, R. (1999). The Idea of Alcohol Policy. *Nordisk Alkohol - & Narkotikatidskrift* 16, 7–20.

Room, R. (2006). Advancing industry interest in alcohol policy: the double game. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 23.

Room, R., Babor, T., & Rehm, J. (2005). Alcohol and public health, a review. *The Lancet*, 365(9458), 519–530.

Room, R., Jernigan, D., & Carlini Marlatt, B. (2002). *Alcohol and developing societies: a public health approach*. Helsinki: Finish Foundation for Alcohol Studies and Geneva: World Health Organisation.

Rowley, K. C., Tollison, R. D., & Tullock, G. *The Political Economy of rent-seeking*: Kluwer.

Single, E. (1984). International Perspectives on Alcohol as a Public Health Issue. *Journal of Public Health Policy*, 5(2), 238-256.

Single, E., Collins, D., Easton, B., Harwood, H., Lapsley, H., & Kopp, P. (2003). *The International Guidelines for Estimating the Costs of Substance Abuse*. New York: WHO.

Soleas, G., Diamandis, E. P., & Goldberg, D. M. (1997). Wine as a Biological Fluid: History, Production, and Role in Disease Prevention. *Journal of Clinical Laboratory Analysis*, 11, 287-313.

Sounders, J. B., & Cottler, L. B. (2009). Global alcohol policy and the alcohol industry. *Current Opinion in Psychiatry*, 22(3).

Stigler, G. J. (1971). The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 3-21.

Thornton, M. (1991a). Alcohol Prohibition Was a Failure. *Journal*, (No. 157),

Thornton, M. (1991b). *The Economics of Prohibition*. Salt Lake City: University of Utah Press.

Toomey, T. L., Nelson, T. F., & Lenk, K. M. (2009). The age 21 minimum legal drinking age: a case study linking past and current debates. *Addiction*, 104(12), 1958-1965.

Ulstein, A. (2006). Alcohol Industry: No Ordinary partner. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 23.

Unger, R. W. (2004). *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*: University of Pennsylvania Press.

Wagenaar, A. C., Salois, M. J., & Komro, K. A. (2009). Effects of beverage alcohol price and tax levels on drinking: a meta-analysis of 1003 estimates from 112 studies. *Addiction*, 104(2), 179-190.

Warburton, C. (1932). *The economic results of prohibition*. New York: Columbia University Press.

Wechsler, H., & Nelson, T. (2010). Will Increasing Alcohol Availability By Lowering the Minimum Legal Drinking Age Decrease Drinking and Related Consequences Among Youths? . *American Journal of Public Health, 100*(6), 986-992.

WHO. (2003). *Alcohol, No ordinary commodity: Research and Public policy*. United Kingdom.

WHO. (2004). *Global Status Report: Alcohol Policy*: World Health Organisation, Department of Mental Health and Substance Abuse, Geneva.